

espezialista dugu jaun ori, eta mintzo orrek euskerarekin senidetan ote daukan aztertzen dabil, eta orretarako euskera ere ikasia eta menderatua dauka. Mugaz beste aldeko euskaldunen mandatari bezala etorri zaigun Lafitte euskaltzain jaunari ere gure agurrik beroena.

Eta, jaunak, etzaituztet geiago aspertu nai. Berriz ere eskerrik asko danoi, eta ongi etorriak izan zaitezte! Zuenean zaudete!

L. Villasante, O. F. M.

Mitxelena jaunaren eskabidez Julian Elorza jauna ohorezko maipuru izendatu da, txalo franko entzun delarik. Maipuruak Altuna jaunari ematen dio itza.

AZPEITIKO EUSKERA AZTERTUZ

Ni baño len, nirea baño mintzo jakitunago ta itzalgarriagoak gai ontaz bereaz aritu zaizkizuen ezkeroz, ezin dizaizueket gauz berri asko adirazi. Monografi-gaiaz esan ditekera, alde ta toki batekoa naiz bestekoa izan, nai ta naiez izan bear bait-du ortxe-antxe antzekoa. Elburu bat dute, lanpide berdiñak dituzte, tresna ta lankiñak ere geienetan kidekoak: lan-sailla bakarra izango da ez-berdiña, alor joria onek, ta ark kaxkarragoa. Baña nik gaur, ain zuzen, ez-berdiña degun alorra ez-baña tresna ta laneko asmoa agertarazi nai nizuen. Beraz nai-ta-naiezkoa dezute egonarri pitiña, len entzundako zenbait gauz, berriztatzen ba'dizkizuet ere, sumindu ta aserretu ez zakizkidaten.

Orain dala egun batzuk Irigoyen'dar Alfonso Jaunak lantxo au zuen aurrean azaltzera deitu nindunean, kezka batek ia eragin zidan atzera: alegia, oraindano asmo ta egiteko bat ("facteon" lioke Kikeron'ek) besterik ez dan nere arlo au, asmo ta egin-bearrekotzak ez-baña, egin'tzat eta betetakotzat artuko ote zenidaten. Asmo ta amets bat baño zerbait geitxoago azaldu naiago nizuen, eta bearbada zuetan bat baño geiago ere, nere lantxo au onezkero ori baño geiago zalakoan zeuden. Ikastaroan arkitzen naiz —ikas-

taro luzea gurea, dakizutenez—. Salamanka'ko ikaslanak datorren urtean amaiturik ere, bost urteko bidea eman bearrean naiz oraindik. Alare nere lan oni ez diot ain epe luze ta aspergarria ezartzen. Sei urte auetako tarte ta opor-egunak arturik, bi-iru urtean burutu nezakela uste det. Baña, berriro esan, gaurko ontan asmo ta langaia, ortik at ezer gutxi eskeiñi dezaizueket zoritxarrez.

Zer asmotan naizan? Irakasle bikain ta adiskide zintzo dedan Tovar Jaunak idaroki zidan, "tesis doctoral"-orretarako, beste ifungo lanik baño egokiagoa nuela, nere erriko euskelgia azterkatu ta ikertzea; errez ta laister egin nezakean lana zala; euskeraren ezaguera sakonago eta zabalagorako guztiz bearrezko genula; berak lagundu eta zuzendu ere zuzenduko zidala lana. Igazko kontuakin ari natzaizue. Baña artean ni karrera'ko ikaslanen zama-pean nengon ta gauz aundirik egin ezin, nai ta ere. Itzak, esaerak, Azpeitiarrak dituzten bere bereziak biltzen asi nintzan. Ibillera motela zan ua. Era artan ez nuen urte askotan ere lana amaituko.

Auek onela zirala, len aitaturako nere Irakaslea su ta ke ari zitzaidan, asmoa artu ta etsita egon ez-ezik, lenbaitlen ekin bear niola lanari; Ipar-Ameriketakoak bere izkuntz-lanetarako oraindik orain asmatu ta atera duten "espectógrafo" deritzaion makiña erosi zula, ta, nai ba'nu, nere tesis ontarako ere eskumenean jarzen zidala. Erriari elkar-izketa zenbait artu nai ba'nizkio ere, antxe neukela magnetofonia. Nik eskatu al nezakena baño geiago, ta edozeñek opa lezakean aña zan ua. Alako aukera goxua ezin nezakean joaten utzi.

Ortik beraz, astirik detanerako asmoak auexek ditut: Azpeiti'n itz egiten dan euskera sakon ta zabal —zabal baño sakon naiaigo nuke— aztertu; monografi-lan baten gai'tzat Azpeiti'ko euskera al bezin osoro landu.

Ugariegi ta amaigabeko lana dirudi. Gai ontaz aztertu ditezken sail ta zati denak asmoan artu ezkeru, urteak eta urteak aritu-ta egundo bukatzen ez dan lana dirudike. Norbaitek erri bateko itz-txorta, esaera,... besterik ez ba'litz ere, oiexek denak bildu naiko ba'litu, amar urte igaro-ta ere oraindik zerbait berri entzutea babiliteke. Toki bateko itz-bilkera, epe luzeko arloa da. Zerbait mugatu ta estutu obe dala uste det. Askoei ez litzaeke biotza ain errez okilduko ta garra biziagoz ekingo liokete lanari. Nik beñepein onelako zerbait egingo detalakoan nago. Alegia, nere ustez bearrezkoena dan eta illabete batzutan egin ditekera lanari eutsi. Bearrezkoen ori zer dan?

Fonetike ta morfologi legeak al dan sakonen ta al dan ugarien ta al dan erri geienetan, (bi edo irutan bakarrik ez) bildu, eratu, elkar-lotu, ta argiratu. Euskera'ren ezaguera zabala orrexek eman-

go liguke. Ortik ikasiko genuke emengo edo ango euskeraren arauak nortzuk diran eta edonungo euskerarenak zein bestetzkuk liraken. Euskerari dagozkion Fonetike ta Morfologi zeintzuk diran, eta euskelgi batenari dagozkionak zein bestetzkuk.

Au laister egin ditekena da, edo geiegi ba'litz, bestea baño askoz laisterrago bai beintzat. Esate baterako, iñork aztertu nai duen erriko lau edo bost laguni izketaldi luzetxoren bat magnetofoz artu. Basterik azpa'da ere, gaia aski ba-luke edonork orrekinxe bakarrik, ariz jaso dituan izketa oriek axolaz ta arretaz begizaturik, erri ortan egiten diran itz-mozketak, vocal-elkar-lotzeak, aditz-kerak ezagutu ta ikasteko. Adibidez, edozein azpeitiarrekin izketan asi ordukoxe, oartu dezake edonork gauza ikusgarri ta bereziak ba-dituztela. Bakarren bat aitatzearren: *aditz-gaian* ez det uste beste Gipuzkoa'ko erri askotan esaten dutenik: "gaur ez *gatxitrik* mendira": *gaur ez goazek* esango luteke geienak, ta gerok ere *ez goatxitrik* esan bear genuke. Orra or itz batean bi jakingarri. *Gatxitrik* ori nolabait argitzearren, beste guk esaten degun ua artu bear da gogoan, elkarrekin zer-ikusirik duten jakiteko: ez *gatxitrik ikusi* esan oi degu.

Aditz-gaian beste zerbait pitxi ba-ditugu. *Oso pozik nitxitian* (= nintzan) entzun nion lengo betean amari. Eta arixe berari *lanean asi gitxitian*. *Ika* mutillari esanak dira bi oiek: neskari esanak ba'lira, ze esanik ez *nitxitiñan* eta *gitxitiñan* litezkelak. Ez al dira ikusgarri ta entzungarriak?

"Txí" soñu ori askotan agertzen zaigu Azpeiti'ko aditz-moduan: adibidez, *itxi zatxit* (=zaizkit) (emen, jakiña!, plural da) *erosi zitxian* (=zizkikan); *ez natxiok ondo* (natxegok); *ez gabiltxitrik*, baita *ez gatxebiltzek* ere; ta lenengo notifiarentzat *ez natxebillek*.

Emendik errez atera diteke erri bateko aditz-modu osoa. Ta plural adirazteko erabiltzen diran artizki-motak ere bai. Azpeiti'n, adibidez, lau ez-berdin erabiltzen dira gutxienez; nork bere iritzira ez, jakiña!, batzutan bat eta bestetan bestea baizik. Aurrena esan dizuet len: "txi" ori: *itxi zat atea* — *itxi zatxit atea*k. Nunai eza-guna dan "it" bestea; *jan dek* — *jan dituk*. "Zk" irugarrena, dativo bat agertzen danean Gipuzkera osatuan irakasi oi dana; *eman diot* — *eman dizkot* (ez, "eman dizkiot"). Ta azkenik "zt"; bear luken itz osoa nolabait moztua dagolako; adibidez, *emaiek* esan oi degu, *emaidak*-ordez: ba *emaiztek* esango degu, *emaizkidak*-ordez.

Ez dizkizuet zeatz-meatz Azpeiti'ko bereizi guziak atera nai. Baña oraindik beste zerbait, bai: Azpeitikoak bereak ditun bezela, beste nunaikoak alakoxeak edo beste era batekoak, baña ark ere

bereak ba-ditula ikusi, eta nik eta beste batzuk erri batzutan asi degun lanaren antzekoa egitera, zuzperlu ta berotu zaitezten. Euskera oraindik jorratzen asteke gaude, ta euskera bere osotasun guzian ezagutzen dunik ez da ia iñor. Ez ta berealakoan izango ere, onelako lanak an-emenka guziok egin, eta euskera osoro ta zearo ezagutzen laguntzen ez ba'diogu.

Aditz-gaian bertan, alegia; *esaten ba'yok* esan oi degu, ta Azkoiti'arrak —norbait aitatzearren— “esaten baxok” esango luteke. Baita *ekarriyok*. Beraz *esan ba'diok* ez; *esan ba'yok*. Eta “adiós” esan bearrean ere *ayo*.-D-k ta ik elkarren ondoan arkitzer diranean ematen duten otsa dala usteko du norbaitek. D-rik ez danean ere, alabaña, agertzen da ots orixe bera: *ogiyé urdaye, ardiye* eta abar. —Beste ontan berriz, *yek* ez-baña *iek* esan oi degu, ots “esaten ba'iek”. Errez ikusten da zergatik liteken: “esaten ba'iek” ortan, ez dira berez “d” ta “i” elkarren ondoan: berez *esaten ba'didak* bear luke; ta vocal artean d galdu ondoren, bitu dira *i* ta *a*, *guk i* ta *e* egiten ditugunak: *esaten ba'didak* > *esaten ba'diak* > *esaten ba'diek*. Orregatik ez da *y* soñurik sortzen.

Geyo esan oi degu, “geiago” esan bearrean.

Eta atziki -*ago* ontaz, beste zerbait. “I baño lenuo etorri nauk ni” esango dizue edozein azpeitiarrek. *Lenuo* ori, zer da ta nondik dator? Atziki -*ago* *guk* -o batean kixkur -arazten degu. *Ederro* ta ez *edeirago*. Beraz “lenuo” orren azken -o zer dan ba-dakigu: *Lenuago*. Ta *u* ori? “hipercharacterización” esaten zaiona daukagu emen: alegia *len* esan bear litzakena, *lenago* ta ortik *leno* egin degu *guk* “antes” esateko. “Len etorri naiz” esan ditakena, “leno etorri naiz” esan oi degu. Ta *len* orren comparativo “lenago” danez, *guk leno*-rena *lenago* ta ortik *lenoo*, ta ortik *lenuo* egiten degu. Gero *geroago* = *geruo* (Azpeiti'n); orren antzera ere *lenuo* sortu izatea ba-diteke.

Beste edozein Gramatika-zatitan ere ikusgarri eta jakingarriak. *Jun* ta ez *joan*. *Ber* ta ez *bear*. *Oindik* ta ez *oraindik*.

Bizkai-aldetiko kutsua ere ba-degula uste det, noizbait Mitxelenatar Luis Jaunak, nere adiskide jatorrak, ezezko-antza eman ba'dit ere. *Dute* ez baño *debe* esan oi degu *guk*. Adibidez “Biyer datozela esan *debe*”. Mitxelenak zidanez amazpigarren mendean “debe” esan oi zan Gipuzko geienean. Alaxe izango zan. Baña *bage* ere *gabe* -ren orde, giputza al da? *Guk* Azpeiti'n *bage* esan oi degu, emen azpeitiarrak izan ta iñoiz oartu ez izatea litekena dalarik ere. “I etorri *bae* re osauko aituk bai” esan oi degu.

Ta toki-izenetan naiz giza-izenetan, pitxi baño pitxiagoak. Emakumeen izenak, gizonarenari -*sa* (*guk* -*si*) erantsirik ate-

ratzen zirala ba-dakizute. Ba emen ogei ta bost urte baño geiago dituan azpeitiarrrik ba'da, nai ta naiez daki "Abranixi" zein zan. Izen orrek zer esan nai ote zun, ez nekin nik noski orain urte batzuk, eta bein jakinmíñez aitari galdegin nion: Zu, zer dala-ta esaten genion "Abranixi" atso zar ari? "Jox!, erantzun zidan, bere senarrak Abraham zulako izena". Ta itxusiago ba'da ere beste izen au, "Motxordosie" zeritzaion —guk beñepein txikitan ala deitzen genion— beste emazte bat, ba-zan Azpeiti'n.

"Olkiñekue", "Amalaunekue", "Irentzaillekue", "Kapaingue", ta "Kapain-txikiyenekue", "Galtxanekue", "Txanboliñekue" ta abar, gerok ezagutu ta oraindik bizi diranak dira. Au ez al da euskera sustrairraño ezagutzeko arrobi joria?

Alderdi zaillak eta lana nolabait nasten dutenak ere ba-ditu arlo onek. Beste nunai bezela, Azpeiti'n ere ba-da bertako ez dan arrotz pilloa. Oiek ez dute denak euskeraz berdin egiten. Erri batetik bestera, askotan basetxe batetik bestera, izan oi dira nola edo alako alde txikiak. Beraz erri batean ontako monografi bat egiterakoan, erri ortako izkera zein dan eta beste edonundik ekarritako mintza-kera zein dan erabaki bear aldez aurretik. Izkera zerbait osoa da, eta okerrak diruditen esanak ere, zer-edo-zergatik sortuak dira eta beste zerbait osatu ta argitzen dute.

Bukatzer a noa. Noizbait egingo dedan lanaren zatiak ageri nai izan dizkizuet txikian Fonetike, Morfologi, aditza, toki-izen giza-izen... izango dira aztertuko ditudan saillak. Bearrezkoenak, nere ustez, eta neke gutxienekoak edozein monografitan oixek dira: etekin aundi ta izerdi gutxi.

Ta besterik ez. Nerea antzeko lantxo bat egiteko erabakia zuanari, asmo on ori kendu ez baldin ba'diot, pozik naiz; eta onelako asmorik ez zuanari, asmos ar-arazi ba'diot, oraindik pozikago Orixe iritxi nai nun itzalditxo ontaz. Milla esker!

ALTUNA'TAR PATXIKO, S. J.

Mitxelena jaunak akats batzuek erreparatu dizkio Bizkaiko euskerari buruz mintzatzen denean. Alegia, zer den dialektua eta nola formatu diren aztertu bear litzake.

Aita Agirretzek adierazten du askotan poztu egiten gabela bereizkuntza ta pitxiakatik eta poztu bearrean zergatik ez garen tamaltzen. Mitxelenak erantzun dio medikuak geixoak